

โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, พ.บ.*
สมจิตร ไกรศรี, ค.ม.*

บทคัดย่อ

ศิลปกรรมบำบัด เป็นการบำบัดรักษาเสริมและทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถนำมาเสริมเข้ากับการดูแลรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพในแพทย์แผนปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายในผู้ป่วยกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่มีปัญหาทางสุขภาพจิต ผู้ได้รับผลกระทบทางจิตใจจากเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ ผู้ติดสารเสพติด ผู้ป่วยจิตเวช รวมถึงผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาด้วย

สถาบันราชานุกูล ได้พัฒนาโปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สำหรับผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2551 ได้เปิดเป็นศูนย์สาธิตศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบโปรแกรมต่างๆ ทางด้านศิลปกรรมบำบัด เป็นศูนย์สาธิตและฝึกอบรมด้านศิลปกรรมบำบัด และในปี พ.ศ. 2552 พัฒนาค่ายศิลปกรรมบำบัดสำหรับครอบครัว

พบว่าโปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล ช่วยให้ผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา ได้เสริมสร้างศักยภาพทางสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม และสังคม รวมถึงช่วยให้ ผู้ดูแลได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเชื่อมโยงการดูแลในรูปแบบเครือข่าย

บทความเรื่องนี้ได้นำเสนอการพัฒนาโปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล และผลงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน 23 ปีที่ผ่านมา

คำสำคัญ ศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล โปรแกรม ศูนย์สาธิต ค่ายครอบครัว ผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา

* กลุ่มงานฟื้นฟูสมรรถภาพ สถาบันราชานุกูล

Art Therapy Program in Rajanukul Institute

Thaweesak Sirirutraykha, M.D.

Somjit Kraisi, M.Ed.

Abstract

Art therapy is a complementary and alternative treatment which can be added to the conventional medicine. It can be applied in diverse patient groups, especially to those whom are affected by various psychological traumatic events. Besides, it's proved to be effective to the drug addicted, the psychiatric patients and the developmental and intellectual disabilities.

Rajanukul Institute has developed art therapy program for developmental and intellectual disabilities since 1987 until now. In 2008, we opened art therapy demonstration center to conduct the research and develop the model programs of art therapy, we are also the center for demonstration and training in this field. As well, the art therapy camp for families has set up in year 2009.

Presently, we found that our art therapy programs not only help the children with developmental and intellectual disabilities improve their potential in the intellectual, emotional, psychosocial, behavioral and social aspects but they also help the care takers to shares experience and make their network.

This article will provide you the development of our art therapy program as well as its outcome of our 23 years operations.

Key word Art therapy Rajanukul Institute program demonstration center family camp intellectual and developmental disabilities

* *Rajanukul Institue*

บทนำ

ศิลปกรรมบำบัด (art therapy) เป็นการบำบัดรักษาเสริมและทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาเสริมเข้ากับการดูแลรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพในแพทย์แผนปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายในผู้ป่วยกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่มีปัญหาทางสุขภาพจิต ผู้ได้รับผลกระทบทางจิตใจจากเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ ผู้ติดสารเสพติด ผู้ป่วยจิตเวช รวมถึงผู้ที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาด้วย

ศิลปกรรมบำบัด มีคำนิยามที่หลากหลายตามแนวคิดต่างๆ โดยทั่วไปมีรากฐานมาจากแนวคิดดั้งเดิม 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิด “art as therapy” ของ Edith Kramer ที่ศิลปะเป็นการบำบัดในตัวเองและแนวคิด “art therapy” ของแพทย์หญิง Margaret Naumburg ที่ศิลปะเป็นเครื่องมือในการทำจิตบำบัด ซึ่งปัจจุบันทั้ง 2 แนวคิดนี้ก็ได้อุทฺถุณำมาผสมผสานกันอย่างลงตัวพอสมควร

ในแต่ละประเทศจะมีคำนิยามของ “ศิลปกรรมบำบัด” แตกต่างกันไปตามที่สมาคมนักศิลปะบำบัดกำหนด ซึ่งมีตั้งแต่ระดับของการใช้ศิลปะเพื่อการเยียวยา (therapeutic art) จนถึงการเป็นรูปแบบหนึ่งของการบำบัด (psychotherapy) บางประเทศกำหนดว่านักศิลปะบำบัด (art therapist) จะต้องผ่านการอบรมในหลักสูตรเฉพาะที่จัดขึ้น เช่น สหราชอาณาจักร ในขณะที่บางประเทศถือเป็นการบำบัดเชิงสร้างสรรค์ ที่นักบำบัดทั่วไปสามารถฝึกอบรมเพิ่มเติมได้ เพื่อเสริมทักษะ พัฒนาความเชี่ยวชาญ เช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์

The British association of art therapists ให้คำนิยามของศิลปกรรมบำบัดไว้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำจิตบำบัด โดยใช้เครื่องมือทางศิลปะเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสาร เพื่อก่อให้เกิดการแสดงตัวตนออกมาและสะท้อนกลับไป โดยนักศิลปะบำบัดที่ผ่านการฝึกอบรมมา ผู้เข้ารับการบำบัดไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์หรือทักษะทางด้านศิลปะมาก่อน นักศิลปะบำบัดเองก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความประณีตและงดงามทางศิลปะ แต่เป้าหมายคือการช่วยเสริมให้ผู้เข้ารับการบำบัดเกิดการเปลี่ยนแปลงและเติบโต โดยใช้เครื่องมือทางศิลปะที่หลากหลายภายในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้ออำนวย

The American art therapy association ให้คำนิยามของศิลปกรรมบำบัดไว้ว่า เป็นการทำงานศิลปะเพื่อการบำบัดรักษา โดยอาศัยสัมพันธภาพเพื่อการบำบัดรักษา ระหว่างผู้เชี่ยวชาญกับผู้เข้ารับการบำบัดรักษา ซึ่งได้แก่ ผู้ที่เจ็บป่วยทางกาย ผู้ได้รับบาดเจ็บทางใจ ผู้มีความยากลำบากในการใช้ชีวิต หรือผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเอง

The Canadian art therapy association ให้คำนิยามของศิลปกรรมบำบัดไว้ว่า เป็นการผสมผสานระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์และการทำจิตบำบัด เอื้อต่อการสำรวจและเข้าใจตนเอง เปิดโอกาสให้มีแสดงออกทางอารมณ์ และเกิดการเยียวยาผ่านทางสื่ออวัจนภาษาต่างๆ เช่น ภาพ สี รูปทรง ซึ่งเหมาะสม

กับเด็กที่ยังไม่สามารถสื่อภาษาได้ดี หรือผู้ใหญ่ที่มักใช้เหตุผลบิดเบือนอารมณ์ที่เก็บซ่อนไว้ ศิลปกรรมบำบัดช่วยให้ผู้รับการบำบัดสามารถทลายกำแพงที่ขวางกั้นการแสดงออกทางอารมณ์ผ่านทางเครื่องมือศิลปะแบบง่าย ๆ

The Australian Creative Arts Therapies Association ให้คำนิยามของศิลปกรรมบำบัดไว้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของบำบัดรักษาผู้ป่วยโดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ต่างๆ ทางศิลปะเพื่อเอื้อให้เกิดการแสดงตัวตน การสื่อสาร การตระหนักรู้ในตนเอง และการพัฒนาตนเอง โดยนักศิลปะบำบัดจะทำงานในสายสุขภาพจิตหรือสายสุขภาพที่เกี่ยวข้อง กระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าวรวมถึง ทัศนศิลป์ การปั้น การเต้นละคร ดนตรี และบทกวี โดยผู้บำบัดมีอิสระในการเลือกใช้ทฤษฎีที่แตกต่างกันตามที่ตนเองถนัดและคุ้นเคย

ในประเทศไทยยังไม่มี การจัดตั้งสมาคมนักศิลปกรรมบำบัดในระดับชาติ แต่เริ่มการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของผู้ปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง มีการจัดตั้งชมรมศิลปกรรมบำบัดไทย ยังไม่มีการกำหนดคำนิยามที่ชัดเจนร่วมกัน แต่จะมีแนวคิดที่หลากหลาย ผสมผสาน และการประยุกต์ใช้แตกต่างกันไปตามกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการบำบัด

ในปัจจุบัน ศิลปกรรมบำบัดเริ่มมีการขยายตัวเป็นทางเลือกใหม่ในการบำบัดรักษา และได้รับความสนใจมากขึ้นในสังคมไทย มีนักวิชาการนักบำบัด ที่ไปฝึกอบรมหลักสูตรศิลปกรรมบำบัดในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น มีการนำมาประยุกต์

ใช้ในกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขึ้น และเตรียมพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนด้านศิลปกรรมบำบัดในระดับอุดมศึกษา

สถาบันราชานุกูล มีการนำแนวคิดทางศิลปกรรมบำบัดมาประยุกต์ใช้ในการดูแลกลุ่มผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาด้วยเช่นกัน พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน โดยอาจารย์สมจิตร ไกรศรี และทีมงาน พบว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สามารถเสริมสร้างพัฒนาการ และช่วยบรรเทาปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรม ดึงศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ได้เต็มที่ยิ่งขึ้น

มีงานวิจัยพบว่าเด็กที่บกพร่องทางสติปัญญาจะมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ซึ่งสามารถพัฒนาได้ และช่วยส่งเสริมให้พัฒนาการด้านอื่นๆ ดีขึ้นด้วย โดยศึกษาการใช้โปรแกรมศิลปกรรมบำบัดแบบเข้มข้น ในเด็กที่บกพร่องทางสติปัญญาจำนวน 8 คน เป็นเวลา 2 ภาคเรียน พบว่าระดับพัฒนาการด้านการขีดเขียน (graphic developmental level) เพิ่มขึ้นจาก 5 เดือน เป็น 33 เดือน

ศิลปะเป็นเสมือนภาษาที่สอง ของกลุ่มเด็กที่มีความบกพร่องในการสื่อสาร และการเรียนรู้ เด็กสามารถเรียนรู้ความคิดรวบยอด ผ่านทางศิลปะได้เร็วกว่าวิธีการสื่อสารหลัก และสามารถใช้งานศิลปะสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เขาารู้และสิ่งที่เขาคิด ดังนั้นศิลปะจึงนำไปสู่เป้าหมายในการบำบัดได้ดี

จุดแข็งที่สำคัญคือ ศิลปะเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เข้าใจง่ายในทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ

ความสามารถถึงแม้ว่าจะยังไม่มีภาษา พูดไม่ได้ ก็สามารถเรียนรู้ได้ผ่านงานศิลปะ สามารถนำศิลปะมาช่วยในเรื่องการเสริมสร้างสมาธิ การจัดการอารมณ์ เสริมสร้างทักษะทางสังคม เพิ่มความสามารถในการสื่อสาร เรียนรู้การทำงานเป็นขั้นตอน เสริมสร้างความสามารถทางด้านมิติสัมพันธ์ การพัฒนาของกล้ามเนื้อมัดเล็ก และการทำงานประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของร่างกาย นอกจากนี้ยังช่วยลดความคับข้องใจ ระบายอารมณ์ออกมาในหนทางที่สร้างสรรค์ รวมถึงการลดพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรงได้อีกด้วย

ในการทำกิจกรรมอะไรก็ตาม ผู้รับการบำบัดควรได้รับการกระตุ้น ส่งเสริม และแนะนำ ในระหว่างทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากโปรแกรมศิลปกรรมบำบัดไม่ได้เน้นที่ผลงานทางศิลปะที่เกิดขึ้น แต่เน้นที่กระบวนการทางศิลปะเป็นสำคัญ ความสำเร็จของงานเป็นเป้าหมายรองลงมา ส่วนผลงานเป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้น

โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล

ในปี พ.ศ. 2549 ผู้เขียน นพ.วิศักดิ์ ลิวิรัตน์เรขา และอาจารย์สมจิตร ไกรศรี ได้ร่วมพัฒนา “โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล” สำหรับผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา (developmental and intellectual disabilities) ช่วงอายุ 15-25 ปี โดยรวบรวมประสบการณ์การดำเนินงานด้านศิลปกรรมบำบัด จัดทำเป็นหนังสือคู่มือกิจกรรม และแผ่นซีดี

โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด จัดเป็นการบำบัดแบบกลุ่ม รูปแบบโรงพยาบาลกลางวัน สัปดาห์ละ 4 ครั้งๆ ละ 6 ชั่วโมง ซึ่งประกอบด้วยฐานกิจกรรมศิลปะ 6 ฐาน คือ วาดรูป ระบายสี ปั้น ประติมากรรม ถักทอ และบาติก เสริมด้วยกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมเสริมประสบการณ์พิเศษในรูปแบบบูรณาการ พบว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สามารถลดระดับความรุนแรงของอารมณ์ลงลดพฤติกรรมก้าวร้าว เสริมสร้างสมาธิ และพัฒนาทักษะสังคม

วัตถุประสงค์ของโปรแกรมศิลปกรรมบำบัด คือ

1) ทางสติปัญญาและการเรียนรู้

1.1 ให้รู้จักวิธีค้นคว้าและพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ตามศักยภาพแต่ละบุคคล

1.2 ให้ได้รับการผ่านการฝึกฝนจนมีทักษะ ในการรับรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า

1.3 ให้มีความสามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก และใช้ในการสื่อสารกับผู้อื่นได้

1.4 ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว

2) ทางอารมณ์

2.1 ให้มีเชื่อมั่นในตนเอง

2.2 ให้มีความไว้วางใจต่อผู้อื่น

2.3 ให้สามารถแสดงอารมณ์และความรู้สึกอย่างเหมาะสม

3) ทางลั๓คม

- 3.1 ให้มีประส๓การณ๓เกี่ยวกับกฎเกณ๓ท๓ระเบียบ๓ ข๓อปฏิบัติ และข๓อตกลง
- 3.2 ให้เรี๓นรู้การมีส๓นร๓วม การให้ควมร๓วมมือ และเคารพล๓ท๓ท๓ของผ๓อ๓น
- 3.3 ให้เรี๓นรู้การเป็นส๓มาช๓กที่ด๓ของกลุ๓มท๓ง๓นบ๓ทา๓การเป็นผ๓น๓นำและผ๓อ๓ตาม
- 3.4 ให้เรี๓นรู้ความเป็นเจ้า๓ของการแบ่งป๓น การร๓อค๓ย และการแลกเปล๓ย๓น

4) ทางร๓างกาย

- 4.1 ให้สามารถคว๓บคุมการทำงาน๓ของกล๓มเน๓ื่อม๓ดใหญ่ และการทำงาน๓ประส๓านส๓มพ๓น๓ธ๓ของกล๓มเน๓ื่อม๓ดเล๓๓กส๓นต๓าง๓
- 4.2 ให้รู้จั๓กระม๓ดระว๓งและส๓นใจ๓เกี่ยวกับส๓ข๓ภาพและควม๓ปลอดภัย๓ของต๓นเอง

5) ทางด๓านส๓น๓ทร๓ย๓ศ๓าส๓ตร๓

- 5.1 ให้มีการร๓ับรู้ และเข๓าใจถึงควม๓งาม๓ทางค๓ล๓ปะ
- 5.2 ให้ร๓ับรู้ถึงควม๓งาม๓ทางธ๓ร๓ม๓ชา๓ด๓และล๓ง๓แ๓ว๓ดล๓้อม
- 5.3 ให้สามารถแสดง๓ออก๓ทาง๓ก๓จ๓กร๓มการเคล๓ื่อ๓น๓ไหว ค๓ล๓ปะ และการแสดง
- 5.4 ให้มีควม๓ส๓ข๓ สามารถถ๓าย๓ทอด๓ผลงาน๓ให้ผ๓อ๓น๓เข๓าใจ

ก๓จ๓กร๓มกลุ๓ม ๓หมาย๓ถึง การส๓น๓ทนา๓พูด๓ค๓ย การอ๓ภ๓ปร๓าย๓ช๓ก๓ถาม การส๓าร๓ด๓ การเล๓น๓บ๓ทา๓ท๓สม๓มุ๓ด๓ น๓อก๓จาก๓น๓ี้ก๓จ๓กร๓มกลุ๓ม๓ย๓งร๓วม๓ไป๓ถึงก๓จ๓กร๓มที่คร๓ผู้ฝ๓ก๓กับผ๓อ๓น๓พร๓อง๓ทาง๓ส๓ด๓ป๓ญ๓ญา

ด๓้ทำงาน๓ไป๓ร๓วม๓ก๓น๓อ๓ก๓ เช่น ก๓จ๓กร๓มการเคล๓ื่อ๓น๓ไหว เกมต๓าง๓

- ส๓านก๓จ๓กร๓มค๓ล๓ปะ 6 ส๓าน๓ ประกอบด้วย
- ส๓านที่ 1 ๓ว๓ด๓ภาพ
 - ส๓านที่ 2 ๓ระ๓บาย๓ล๓
 - ส๓านที่ 3 ๓ป๓น
 - ส๓านที่ 4 ๓บา๓ด๓ก
 - ส๓านที่ 5 ๓ท๓อ๓พร๓ม
 - ส๓านที่ 6 ๓ประ๓ด๓ษ๓ฐ๓

ก๓จ๓กร๓มเส๓ร๓ม๓ประส๓การณ๓พ๓ิเศ๓ข๓ประกอบด้วย การฝ๓ก๓เรี๓นรู้ล๓ง๓แ๓ว๓ดล๓้อม การฝ๓ก๓เรี๓นรู้เร๓อง๓ช๓ม๓ชน การฝ๓ก๓การพ๓ง๓ค๓าล๓ง๓ และเล๓น๓ตาม๓ก๓ด๓กา๓ใน๓กลุ๓ม การฝ๓ก๓การมีส๓นร๓วมการช๓ว๓ย๓เหล๓ือ๓ต๓นเองและผ๓อ๓น๓

๓ปร๓กร๓ม๓น๓ี้ด๓้ร๓ับ๓บ๓ประ๓มา๓ณ๓ส๓น๓บ๓สน๓น๓จาก๓กร๓มส๓ข๓ภาพ๓จ๓ด๓ และส๓ำ๓น๓ก๓งาน๓หล๓ก๓๓ระ๓ก๓น๓ส๓ข๓ภาพ๓แห๓ง๓ชา๓ด๓ ส๓า๓ขา๓เขต๓กร๓ุง๓เท๓พ๓ และด๓้เป็น๓ตัว๓แทน๓นำ๓เสนอ๓ใน๓งาน๓น๓ว๓ด๓กร๓ม๓หล๓ก๓๓ระ๓ก๓น๓ส๓ข๓ภาพ๓แห๓ง๓ชา๓ด๓ ป๓ี พ.ศ. 2549

ใน๓ปี พ.ศ. 2551 เร๓ม๓พัฒนา๓๓ปร๓กร๓มค๓ล๓ป๓กร๓ม๓บ๓ำ๓บ๓ด๓แบบ๓กลุ๓ม๓ส๓ำ๓หรับ๓เด๓ก๓อ๓ายุ 4 - 15 ป๓ี โดย๓เน๓น๓กลุ๓ม๓บ๓ก๓พร๓อง๓ทาง๓พัฒนา๓การ๓และส๓ด๓ป๓ญ๓ญา ๓ระ๓ยุค๓๓ปร๓กร๓ม๓ที่มี๓อ๓ยู่๓โดย๓เล๓อก๓คร๓อง๓มือ๓ทาง๓ค๓ล๓ปะ๓ที่มี๓ควม๓หล๓ก๓หล๓าย๓มาก๓ข๓น๓นำ๓ควม๓รู้เร๓อง๓พัฒนา๓การ๓ทาง๓ค๓ล๓ปะ (artistic development) มา๓ใช้๓ในการ๓๓ระ๓เม๓น๓ และพัฒนา๓๓ปร๓กร๓ม๓ให้๓เห๓มา๓ะ๓สม๓ตาม๓ช๓วง๓อ๓ายุ๓ของ๓เด๓ก๓

ศูนย์สาธิตศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล

ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2551 สถาบันราชานุกูลได้จัดพิธีเปิด “ศูนย์สาธิตศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล” (art therapy demonstration center, Rajanukul institute) เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบโปรแกรมต่างๆ ทางด้านศิลปกรรมบำบัด เป็นศูนย์สาธิตและฝึกอบรมด้านศิลปกรรมบำบัด โดยได้รับพระราชทานเงินกองทุนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และได้รับงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากทางสถาบันราชานุกูล

ในพิธีเปิดศูนย์สาธิตฯ ได้จัดสัมมนาผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมบำบัด ครั้งที่ 3 ในหัวข้อ “ทิศทางการศิลปกรรมบำบัด” โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเปิดมุมมอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านศิลปกรรมบำบัด และรู้ถึงทิศทางการศิลปกรรมบำบัดในประเทศไทย และในต่างประเทศก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจนในสาระและประเด็นที่ควรสนใจ และนำไปประยุกต์ใช้ มีผู้เข้าร่วมสัมมนารวม 120 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญสหสาขา และศิลปินจำนวนหนึ่ง

มีการพัฒนาเทคนิคการทำศิลปกรรมบำบัดแบบเดี่ยวควบคู่กันไปด้วย และพัฒนาการใช้เครื่องมือทางศิลปะในรูปแบบที่หลากหลายขึ้น โดยการเพิ่มพูนความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดสัมมนาผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรม

บำบัด เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน รวม 5 ครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาทักษะ จากผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรมบำบัดจากทั้งในและต่างประเทศผู้เข้าร่วมสัมมนา ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญสหสาขา ได้แก่ แพทย์ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา พยาบาล นักกิจกรรมบำบัด ครู นักวิชาการ ฯลฯ รวมถึงศิลปินจำนวนหนึ่ง

ค่ายศิลปกรรมบำบัด สำหรับครอบครัว

ในปี พ.ศ. 2552 ผู้เขียน นพ.ทวิศักดิ์ ลีรัตน์เรขา และอาจารย์สมจิตร ไกรศรี ได้ร่วมพัฒนา “ค่ายศิลปกรรมบำบัดสำหรับครอบครัว” โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สาขาเขตกรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ครอบครัวของผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำกิจกรรมศิลปกรรมบำบัดร่วมกัน เสริมสร้างศักยภาพครอบครัวในการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา โดยใช้กระบวนการทางศิลปกรรมบำบัด รวมถึงการพัฒนาเป็นต้นแบบโปรแกรม สำหรับการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาให้กับเครือข่าย

กิจกรรมในค่ายศิลปกรรมบำบัด สำหรับครอบครัว แบ่งออกเป็น 6 แผนกิจกรรม ซึ่งออกแบบตรงตามหัวข้อเนื้อหาและเป้าหมายของวัตถุประสงค์ได้อย่างชัดเจน โดยที่เนื้อหา มีความสอดคล้องกับทฤษฎีและแนวทางการบำบัด ผู้บกพร่องพัฒนาการและสติปัญญา สามารถ

สร้างศักยภาพให้กับผู้รับการบำบัดซึ่งเป็นชุดกิจกรรมบำบัดที่มีประสิทธิภาพและความเหมาะสมดี

ได้จัดทำคู่มือกระบวนการทางศิลปกรรมบำบัด สำหรับผู้ปกครองและผู้ดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา โดยแผนกิจกรรมประกอบด้วย

แผนที่ 1 การเชื่อมโยงสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล

แผนที่ 2 การเรียนรู้กระบวนการผ่านสื่อ อุปกรณ์ทางศิลปะ

แผนที่ 3 การเรียนรู้ขั้นตอนการปฏิบัติงานทางศิลปะ

แผนที่ 4 การแสดงความสามารถตามศักยภาพของแต่ละคนอย่างอิสระ

แผนที่ 5 การประสานสายสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว

แผนที่ 6 การประเมินผล

จากผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญในโครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายในการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา โดยใช้กระบวนการทางศิลปกรรมบำบัด ในรูปแบบค่ายศิลปกรรมบำบัดสำหรับครอบครัว พบว่าก่อให้เกิดผลต่อผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ดังนี้

ผลต่อผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา พบว่ามีการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ และได้รับการพัฒนาทางด้านอารมณ์ สังคม จิตใจ สติปัญญา พฤติกรรม รวมถึงได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่และได้ร่วมเรียนรู้กระบวนการทางศิลปกรรมบำบัดระหว่างเด็กและผู้ดูแล

ผลต่อผู้ดูแล พบว่าได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่มเกี่ยวกับวิธีการดูแลแนวทางปฏิบัติต่อด็ก เชื่อมโยงการดูแลเด็กในรูปแบบเครือข่าย ระหว่าง ผู้บำบัด ผู้ดูแล และผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา ได้รับการพัฒนาศักยภาพในการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา ทั้งด้านความรู้ กระบวนการฝึกปฏิบัติในการดูแลโดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปกรรมบำบัด เพื่อนำไปปรับใช้ต่อผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา

ผลต่อผู้ดำเนินโครงการ พบว่าได้นำรูปแบบกระบวนการทางศิลปกรรมบำบัดที่ให้บริการเฉพาะผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา มาขยายผลให้ผู้ดูแลได้รับแนวความรู้เบื้องต้น ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ และสามารถพัฒนารูปแบบการใช้กระบวนการทางศิลปกรรมบำบัดให้เป็นนวัตกรรมทางเลือกสำหรับให้บริการช่วยเหลือเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายในการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา

บทสรุป

ศิลปกรรมบำบัด เป็นการบำบัดรักษาเสริมและทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถนำมาเสริมเข้ากับการดูแลรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพในแพทย์แผนปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายในผู้ช่วยกลุ่มต่างๆ เริ่มมีการขยายตัวและได้รับความสนใจมากขึ้นในสังคมไทย

ศิลปกรรมบำบัด มีค่านิยมที่หลากหลายตามแนวคิดต่างๆ โดยทั่วไปมีรากฐานมาจาก

แนวคิดดั้งเดิม 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิด “art as therapy” ของ Edith Kramer และแนวคิด “art therapy” ของ แพทย์หญิง Margaret Naumburg

สถาบันราชานุกูล ได้พัฒนาโปรแกรม ศิลปกรรมบำบัด สำหรับผู้บกพร่องทางพัฒนาการ และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง เปิดเป็นศูนย์สาธิต ศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล เพื่อศึกษา วิจัยและพัฒนารูปแบบโปรแกรมต่างๆ ทางด้าน ศิลปกรรมบำบัด เป็นศูนย์สาธิตและฝึกอบรม ด้านศิลปกรรมบำบัด และพัฒนาค่ายศิลปกรรม บำบัดสำหรับครอบครัว

พบว่าการนำแนวคิดทางศิลปกรรมบำบัด มาประยุกต์ใช้ในการดูแลกลุ่มผู้บกพร่องทาง พัฒนาการและสติปัญญา ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สามารถเสริมสร้างพัฒนาการและสติปัญญา ช่วยบรรเทาปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม และสังคม ดึงศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ ได้เต็มที่ยิ่งขึ้น และค่ายศิลปกรรมบำบัดสำหรับ ครอบครัว ยังช่วยให้ผู้ดูแลได้มีการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และเชื่อมโยงการดูแลในรูปแบบ เครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

- ทวิศักดิ์ สิริรัตนเรขา. ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2550.
- ทวิศักดิ์ สิริรัตนเรขา. การบำบัดทางเลือก ในเด็กพิเศษ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2550.
- ทวิศักดิ์ สิริรัตนเรขา และ สมจิตร ไกรศรี. โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2549.
- พริ้มเพรา ดิษยวณิช. การวาดภาพเพื่อการประเมินและการรักษา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน, สำนัก. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546; 1101-1102.
- ราชานุกูล, สถาบัน. ศูนย์สาธิตศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล. กรุงเทพฯ, 2551.
- เลิศศิริร์ บวรกิตติ. ศิลปกรรมบำบัดล้างเชป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร, 2553.
- เลิศศิริร์ บวรกิตติ. เอกสารสรุปผลการประเมินโครงการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายในการดูแลผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญาโดยใช้กระบวนการทางศิลปกรรมบำบัด. 2553.
- สมจิตร ไกรศรี. เล่าเรื่องจากประสบการณ์ สู่งานด้านศิลปกรรมบำบัด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2549.
- อนุพันธ์ พฤษพันธ์ขจี. ศิลปะบำบัด คินสมดุลสู่ชีวิต. เอกสารประกอบการเสวนา ศูนย์จิตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิตล. 2551.
- อัศนี ชูอรุณ, เลิศศิริร์ บวรกิตติ และสมชัย บวรกิตติ. ศัพท์ลับสน: ศิลปะบำบัด หรือ ศิลปกรรมบำบัด. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. 2548;30 (3): 875.
- อำไพชนิษฐ สมานวงศ์ไทย, เลิศศิริร์ บวรกิตติ. ศิลปกรรมบำบัด. ธรรมศาสตร์เวชสาร. 2549;6:243-7.
- Cattanach A. editor. Process in the arts therapies. London: Jessica Kingsley, 1999.
- Edwards D. Art therapy. London: SAGE publications, 2004.
- Malchiodi CA. Understanding children's drawings New York: The Guilford Press, 1998.
- Rosal M. Art therapy with children. Abbeygate Press: Isle of Palms, SC, 1995.
- The British Association of Art Therapists. 2010, September 2. What is Art Therapy? (online). Available URL: http://www.baat.org/art_therapy.html
- The Canadian Art Therapy Association. 2010, September 2. What is Art Therapy? (online). Available URL: www.catainfo.ca/faq.php
- The Australian Creative Arts Therapies Association. 2010, September 2. What do arts therapist do? (online). Available URL: http://http://http://www.acata.org.au/about_us.htm#what